

Hovioikeuden menettely asianomistajan yksin ajamassa rikosasiassa

KANTELU

Kantelija on oikeuskanslerille 24.1.2022 osoittamassaan kantelussa arvostellut Itä-Suomen hovioikeuden menettelyä asianomistajan yksin ajamassa rikosasiassa E 20/392, jossa kihlakunnansyyttäjänä toimineelle kantelijalle on vaadittu rangaistusta muun ohella törkeästä virka-aseman väärinkäyttämisestä. Lisäksi kantelijaa on vaadittu viralta pantavaksi ja häneen on kohdistettu noin 1,8 miljoonan euron suuruinen vahingonkorvausvaatimus.

SELVITYS

Itä-Suomen hovioikeudessa asian ratkaisseet hovioikeudenneuvokset A, B ja C sekä hovioikeuden esittelijä D ovat antaneet asiasta yhteisen selvityksensä. Sen mukaan hovioikeudenneuvokset A ja B ovat asian ratkaisemisen jälkeen siirtyneet eläkkeelle.

Hovioikeuden presidentti on lausuntonaan todennut, ettei hänellä ole lisättävää asian ratkaisukokoonpanon selvityksessä esittämään.

RATKAISU

1 Tapahtumatiedot

E on toimittanut 20.4.2020 Pohjois-Savon käräjäoikeuteen ja Itä-Suomen hovioikeuteen haastehakemuksen syyttäjänä toimineen kantelijan syyttämiseksi törkeästä virka-aseman väärinkäyttämisestä. E on 21.4.2020 toimittanut muun ohella Itä-Suomen hovioikeuteen sähköpostin, jonka hovioikeus on katsonut haastehakemuksen täydennykseksi.

Hovioikeus on 29.4.2020 lähettänyt E:lle kehotuksen täydentää haastehakemustaan 8.5.2020 mennessä uhalla, että asia voidaan jättää tutkimatta tai hylätä, jos kehotusta ei noudateta. Täydennyspyynnössä E:tä on pyydetty toimittamaan hovioikeudelle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 14 §:n 1 momentin mukainen selvitys siitä, että syyttäjä on säännöksen mukaisesti päättänyt jättää asiassa syyteen nostamatta taikka esitutkintaviranomainen tai syyttäjä päättänyt, ettei esitutkintaa toimiteta taikka että se keskeytetään tai lopetetaan tai esitutkintatoimenpiteiden suorittamista on tutkinnanjohtajan päätöksellä päätetty siirtää.

Kyseisen täydennyspyynnön sisältö ilmenee E:n hovioikeudelle antamasta vastauksesta. Itä-Suomen hovioikeudesta on ilmoitettu, ettei sillä itsellään ole lähettämäänsä haastehakemuksen täydennyspyyntöä tallessa.

E on 4.5.2020 toimittanut hovioikeuteen haastehakemuksen täydennykset kolmella sähköpostiviestillä.

Hovioikeus on antanut 12.8.2020 päivätyn haasteen, joka on annettu kantelijalle tiedoksi. Kantelijaa on kehotettu vastaamaan hovioikeuteen haastehakemuksesta ja sen täydennyksistä ilmeneviin vaatimuksiin toimittamalla hovioikeudelle määräajassa kirjallinen vastaus. Kantelijaa on kehotettu vastauksessa ilmoittamaan kantansa häntä vastaan esitettyihin vaatimuksiin (myöntääkö vai kiistääkö vaatimukset) sekä todisteet, jotka hän aikoo esittää.

Kantelija on 8.9.2020 toimittanut hovioikeudelle pyydetyn kirjallisen vastauksen vaatien ensisijaisesti, että syyte ja siihen perustuvat vaatimukset tulee jättää tutkimatta. Vastauksen perusteissaan kantelija on todennut, että haastehakemukseen ei ole liitetty sellaista syyttäjän tai esitutkintaviranomaisen päätöstä, joka voisi antaa asianomistajalle syyteoikeuden. Lisäksi kantelija on todennut, että haastehakemus on niin puutteellinen, epäselvä ja sekava ettei se kelpaa oikeudenkäynnin perustaksi. Haastehakemuksesta ei löydy sellaista yksilöityä teonkuvausta, josta ilmenisi se kantelijan menettely, jolla hän olisi syyllistynyt väitettyyn rikokseen tai väitettyihin rikoksiin.

Hovioikeus on 16.11.2020 oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 7 luvun 24 §:n mukaisesti varannut syyttäjien virkarikossyytteissä syyttäjänä toimivalle oikeuskanslerille tilaisuuden tulla asiassa kuulluksi. Olen hovioikeudelle 2.12.2020 antamassani lausunnossa todennut, että hovioikeuden asiassa oikeuskanslerinvirastoon toimittamiin asiakirjoihin ei sisälly kantelijan menettelyä asiassa koskevia esitutkintaviranomaisen tai syyttäjän ratkaisuja. Olen lisäksi todennut, etten syyttäjänä yhdy asianomistajan esittämiin rangaistusvaatimuksiin.

Hovioikeudessa on järjestetty valmisteluistunto 15.12.2020. Ennen valmisteluistuntoa asianosaisille on toimittu 13.12.2020 hovioikeuden laatima yhteenvetoluonnos. Valmisteluistunnossa kantelija on tuonut uudelleen esille näkemyksensä siitä, että asianomistajalla ei ole syyteoikeutta asiassa.

Hovioikeus on antanut 30.12.2020 käsittelyratkaisua koskevan päätöksen hyläten muun muassa kantelijan väitteen siitä, että asianomistajalta on puuttunut syyteoikeus. Päätöksensä perusteluissa hovioikeus on viitannut E:n 20.2.2019 tekemään rikosilmoitukseen, jonka johdosta tutkinnanjohtajana toiminut aluesyyttäjä oli 25.2.2019 tehnyt päätöksen esitutkinnan toimittamatta jättämisestä.

Asiassa on pidetty hovioikeudessa pääkäsittely 4.1.2021. Hovioikeus on antanut asiassa tuomion 17.3.2021 hyläten kantelijaa vastaan esitetyt syytteet.

Oikeuskanslerille osoittamassaan kantelussa kantelija on pyytänyt selvittämään Itä-Suomen hovioikeuden menettelyn liittyen asianomistajan ajaman syytteen teonkuvauksen kehittymiseen oikeudenkäynnin aikana. Kantelija arvostelee muun ohella sitä, että hovioikeuden laatimassa yhteenvedossa ollut syytteen teonkuvaus ei sisältynyt haastehakemuksen varsinaiseen vaatimukseen, vaan oli poimittu teonkuvauksen haastehakemuksen sivun 8 alaosasta kohdasta ”liitteet”.

Lisäksi kantelija on arvostellut edelleen sitä, että hovioikeuden ei olisi tullut antaa asiassa haastetta ja ottaa asiaa käsiteltäväkseen, koska asiassa ei ollut esitetty sellaista esitutkintaviranomaisen tai syyttäjän ratkaisua, joka olisi antanut asianomistajalle asiassa syyteoikeuden.

Kantelija on tuonut esille, että hovioikeuden mukaan syyteoikeuden antaneessa päätöksessä asiaan osalliseksi oli merkitty tuntematon poliisi eikä siinä ole mainittu ketään syyttäjää. Kantelija ei ole poliisi eikä työskentele poliisihallinnossa. Tutkinnanjohtajana toimineen aluesyyttäjän päätös on perustunut tutkintailmoitukseen, jossa syyttäjänä toimineen kantelijan ei väitetä syylistyneen rikokseen eikä hänen nimeään ole mainittu ilmoitustekstin lopussa, jossa on lueteltu epäilyjä. Päätöstä ei ollut myöskään lähetetty tiedoksi kantelijalle tai kenellekään muulle syyttä-

jälle ja lisäksi päätöksen perusteluissa on todettu, ettei asiassa ole ilmennyt sellaista ”joka osoitaisi poliisimiehen syyllistyneen virkavelvollisuuden rikkomiseen tai muuhun rikokseen”. Kante-
lija on viitannut myös asiassa hovioikeuden pyynnöstä syyttäjänä antamaani lausuntoon, jossa olen todennut, ettei oikeuskanslerinvirastoon toimitettuihin asiakirjoihin ole sisältynyt ratkaisuja, joihin syyteoikeus voisi perustua.

2 Tuomioistuinten laillisuusvalvonnasta

Perustuslain 108 §:n 1 momentin mukaan oikeuskanslerin tulee muun ohella valvoa, että tuomioistuimet noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Tehtävänsä hoitaessaan oikeuskansleri valvoo perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista.

Tuomioistuinten riippumattomuus on yksi oikeusturvan välttämättömistä rakenteellisista edellytyksistä ja kansanvaltaisen oikeusvaltion valtiojärjestyksen kantavia periaatteita. Suomessa tuomioistuinten riippumattomuus on turvattu perustuslaissa, Euroopan unionin perusoikeuskirjassa ja laissa samoin kuin kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa.

Oikeuskanslerin tuomioistuihin kohdistuva laillisuusvalvonta perustuu tuomioistuinten riippumattomuuden kunnioittamiseen. Oikeuskansleri ei puutu tuomioistuimen lainmukaisen harkintavaltansa rajoissa tekemään laintulkintaan eikä tee uutta todistusharkintaa.

Tuomioistuinten riippumattomuuden vuoksi tuomioistuinten valvonta kohdistuu lähinnä perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien kannalta merkityksellisiin tuomioistuinten menettelyihin ja toimintatapoihin. Tuomioistuinten ratkaisujen valvonta voi kohdistua ainoastaan selvästi puutteellisiin perusteluihin, ilmeiseen harkintavallan ylittämiseen tai muuhun selvään lainvastaisuuteen.

3 Sovellettavat säännökset

Perustuslain 21 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheutonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Pykälän 2 momentin mukaan käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 a kohdan mukaan rikoksesta syytetyllä tulee olla oikeus saada viipymättä yksityiskohtainen tieto häneen kohdistettujen syytteiden sisällöstä ja perusteista.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (rikosoikeudenkäyntilaki) 1 luvun 1 §:n mukaan rikosasiaa ei oteta tuomioistuimessa tutkittavaksi, ellei syytettä rikoksesta ole nostanut se, jolla on siihen lain mukaan oikeus.

Asianomistajan yksin ajaman rikosasian käsittelystä säädetään rikosoikeudenkäyntilain 7 luvussa. Luvun 1 §:n mukaan asianomistaja nostaa syytteen toimittamalla kirjallisen haastehakemuksen käräjäoikeuden kansliaan.

Asianomistajan yksin ajaman rikosasian haastehakemuksen sisällöstä säädetään rikosoikeudenkäyntilain 7 luvun 2 §:ssä. Pykälän 1 momentin mukaan haastehakemuksessa on ilmoitettava, 1) vastaaja; 2) syytteenalainen teko, sen tekoaika ja -paikka ja muut tiedot, jotka tarvitaan teon kuvaamiseksi; 3) rikos, johon asianomistaja katsoo vastaajan syyllistyneen; 4) rangaistus- ja menettämisvaatimus sekä lainkohdat, joihin ne perustuvat; 5) muut vaatimukset, jotka asianomistaja esittää, ja vaatimusten perusteet; 6) selvitys siitä, että syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta taikka esitutkintaviranomainen tai syyttäjä on päättänyt, ettei esitutkintaa toimiteta taikka että se keskeytetään tai lopetetaan; 7) todisteet, jotka asianomistaja aikoo esittää, ja se, mitä hän kullakin todisteella aikoo näyttää toteen; sekä 8) seikat, joihin tuomioistuimen toimivalta perustuu, jollei toimivalta muutoin ilmene haastehakemuksessa esitetystä.

Virallisen syyttäjän ajamien rikosasioiden haastehakemuksen sisällöstä säädetään puolestaan rikosoikeudenkäyntilain 5 luvun 3 §:ssä. Haastehakemuksen sisällön vaatimukset ovat samantyyppiset asianomistajan yksin ajamassa rikosasiassa kuin virallisen syyttäjän ajamassa rikosasioissa lukuun ottamatta sitä, että asianomistajalta edellytetään haastehakemuksessa lisäksi selvitys siitä, että syyttäjä on päättänyt olla nostamatta syytettä rikoksen johdosta taikka esitutkintaviranomainen tai syyttäjä on päättänyt, ettei esitutkintaa toimiteta taikka että se keskeytetään tai lopetetaan. Rikosoikeudenkäyntilain 5 luvun 3 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan virallisen syyttäjän haastehakemuksessa on ilmoitettava syytteenalainen teko, sen tekoaika ja -paikka ja muut tiedot, jotka tarvitaan teon kuvailemiseksi.

Hallituksen esityksessä ([HE 82/1995 vp](#) s. 63) todetaan, että teon kuvailemiseksi tarpeellisilla tiedoilla tarkoitetaan sellaisten seikkojen ilmoittamista, jotka ovat tarpeen syytteessä tarkoitetun rikoksen tunnusmerkistön toteutumiseksi. Tällöin ei siis riitä, että toistetaan ainoastaan tunnusmerkistötekijät, vaan haastehakemuksessa on nimenomaisesti kuvailtava teko historiallisena tapahtumainkulkuna siten, että voidaan arvioida, täyttääkö teko rikoksen tunnusmerkistön. Lisäksi tulee ilmoittaa teosta aiheutuneet seuraukset. Teonkuvauksesta tulee myös käydä ilmi se, onko teko tehty tahallaan vai huolimattomuudesta sekä myös mahdollinen huolimattomuuden aste.

Edellä mainitussa hallituksen esityksessä on todettu, että teon täsmällinen yksilöiminen haastehakemuksessa on tärkeää muun muassa syytteen muuttamista koskevan kiellon arvioimiseksi sekä sen vuoksi, että rikosoikeudenkäyntilain 11 luvun 3 §:n mukaan tuomioistuin saa tuomita vain siitä teosta, josta rangaistusta on vaadittu. Lisäksi teon yksilöiminen jo haastehakemuksessa on tärkeää, jotta oikeudenkäynnin alusta alkaen sekä tuomioistuimella että vastaajalla on riittävän seikkaperäinen tieto siitä, mihin kaikkiin seikkoihin asian käsittelyn aikana tulee kiinnittää huomiota ([HE 82/1995 vp](#) s. 63).

Korkein oikeus on syytesidonnaisuutta koskevissaan ratkaisuissa vakiintuneesti katsonut, että rikosoikeudenkäyntilain 11 luvun 3 §:n mukaisella teolla tarkoitetaan syytteen teonkuvauksen mukaista tekoa ([KKO 2021:54](#), kohta 9 ja siinä viitatu ratkaisut). Koska vastaajalla tulee olla asianmukainen mahdollisuus puolustautua syytettä vastaan, syyksilukeminen ei saa perustua muihin seikkoihin kuin niihin, joihin syytteen teonkuvauksessa on vedottu rangaistusvaatimuksen tueksi. Tuomioistuimella ei siten ole oikeutta perustaa ratkaisuaan vastaajan sellaiseen menettelyyn, jota syytteessä ei ole kuvattu. Syytesidonnaisuutta arvioidaan ensi sijassa syytteen teonkuvauksen sanamuodon mukaisen merkityksen perusteella.

Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisussa [KKO 2012:23](#) on ollut kysymys syytteen tutkimatta jättämisen edellytyksistä tilanteessa, jossa haastehakemuksessa ei ollut nimetty syytekohtassa kuvatun teon asianomistajia. Korkein oikeus on ratkaisussaan todennut, että arvioitaessa asiaa vastaajan oikeusturvan kannalta ratkaisevaa on se, onko rangaistusvaatimus yksilöity niin täsmällisesti, että teko erottuu kaikista muista rikoksista, ja pystyykö vastaaja asianmukaisesti puolustautumaan rangaistusvaatimusta vastaan.

Rikosoikeudenkäyntilain 7 luvun 4 §:n mukaan, jos haastehakemus on puutteellinen, epäselvä tai sekava, asianomistajaa on kehotettava määräajassa korjaamaan hakemustaan, jos se on valmistelun jatkamiseksi tarpeen. Asianomistajalle on samalla ilmoitettava, millä tavalla hakemus on puutteellinen, epäselvä tai sekava, ja että kanne voidaan jättää tutkimatta tai hylätä, jos asianomistaja ei noudata kehotusta. Saman luvun 5 §:n mukaan tuomioistuimen on jätettävä kanne tutkimatta, jollei asianomistaja noudata hänelle annettua 4 §:ssä tarkoitettua kehotusta ja haastehakemus on niin puutteellinen, epäselvä tai sekava, ettei se kelpaa oikeudenkäynnin perustaksi, taikka jos tuomioistuin ei muusta syystä voi ottaa asiaa tutkittavaksi. Tuomioistuimen on hylättävä kanne tuomiolla siltä osin kuin se on selvästi perusteeton.

Virallisen syyttäjän haastehakemusta koskevat pääosin vastaavat säännökset ovat rikosoikeudenkäyntilain 5 luvun 6 ja 7 §:ssä. Erona on se, että haastehakemuksen täydennyskehotuksessa asianomistajalle on rikosoikeudenkäyntilain 7 luvun 4 §:n nojalla ilmoitettava, että kanne voidaan jättää tutkimatta tai hylätä, jos asianomistaja ei noudata kehotusta. Sen sijaan syyttäjän ajamissa asioissa syyttäjän edellytetään tietävän, mitä seurauksia haastehakemuksen puutteellisuudella on eikä laissa ole syyttäjän osalta vastaavanlaista edellytystä.

Rikosoikeudenkäyntilain 5 luvun 6 §:n osalta hallituksen esityksessä on todettu, että jos asianosaisten nimet on haastehakemuksessa ilmoitettu siten puutteellisesti, että ei voida saada selville, ketkä ovat asianosaisia jutussa tai jos haastehakemusta ei kehotuksesta huolimatta allekirjoiteta, kysymys on sellaisesta haastehakemuksen puutteellisuudesta, että asia on jätettävä tutkimatta. Jos sen sijaan on epäselvää, miten asianosaiset voidaan tavoittaa, ei ole kysymys sellaisesta haastehakemuksen puutteellisuudesta, että asia sillä perusteella voitaisiin jättää tutkimatta. Jos kysymyksessä on vähäinen puute, jonka tuomioistuim voi itse korjata, täydennyskehotusta ei tulisi antaa. Sellainen puute voi olla esitöiden mukaan olla esimerkiksi se, että vastaajan kaikkia etunimiä ei ole mainittu ([HE 85/1995 vp](#) s. 66).

Asianomistajan yksin ajaman rikosasian haastehakemusten puutteellisuuksista hallituksen esityksessä on viitattu edellä kuvattuihin 5 luvun 6 §:n perusteluihin. Esimerkiksi silloin, kun asianosaiset on ilmoitettu niin puutteellisesti, ettei saada selkoa siitä, ketkä ovat jutun asianosaisia, tai kun haastehakemusta ei kehotuksesta huolimatta allekirjoiteta, on kysymys käsiteltävänä olevassa pykälässä tarkoitetusta puutteellisuudesta. Säännöksen tarkoittama puute voi olla myös selvityksen puuttuminen siitä, että syyttäjä on päättänyt olla nostamatta syytettä rikoksesta. Esitöissä on myös tästä todettu, ettei vähäinen puute välttämättä estä tutkimasta asiaa eikä asiaa sellaisen tiedon täydentämiskehotuksen laiminlyönnin vuoksi tulisi jättää tutkimatta. Ratkaisu, jolla asia haastehakemuksen puutteellisuuden vuoksi jätetään tutkimatta, ei estä hakijaa panemasta samaa asiaa vireille uudelleen uudella haastehakemuksella ([HE 82/1995 vp](#) s. 98).

Itä-Suomen hovioikeus on aiemmassa oikeuskäytännössään katsonut haastehakemuksen olleen teonkuvauksen ja tekoaikojen puuttumisen johdosta puutteellinen ja epäselvä, vaikka haastehakemuksen selostuksesta oli pääteltävissä ne toimet, joiden yhteydessä asianomistaja oli katsonut vastaajien menetelleen virkavelvollisuutensa vastaisesti (Itä-Suomen hovioikeuden 18.6.2019 asiassa R 19/562 antama päätös nro 328).

Esitutkintalain 2 luvun 4 §:n 1 momentin mukaan syyttäjä johtaa esitutkintaa, jos poliisimiehen epäillään tehneen rikoksen virkatehtävää suorittaessaan. Vaikka poliisimiehen tekemäksi epäiltyä rikosta ei ole tehty virkatehtävien suorittamisen yhteydessä, syyttäjä voi rikoksen vakavuuden tai asian laadun sitä muuten edellyttäessä päättää ryhtymisestään tutkinnanjohtajaksi. Syyttäjä voi edellä tarkoitetuissa tapauksissa johtaa esitutkintaa myös siltä osin kuin asiassa on poliisimiehen lisäksi muu epäilty, jos se on asian selvittämiseksi tarkoituksenmukaista.

Valtakunnansyyttäjän antamassa ohjeessa on todettu, että esitutkinnan puolueettomuuteen ja uskottavuuteen liittyvistä syistä syyttäjän ei tule toimia tutkinnanjohtajana silloin, kun rikosepäily kohdistuu syyttäjälaitoksen palveluksessa olevaan henkilöön, ellei erikseen toisin määrätä ([VKS 2020:1](#)).

4 Arviointi

Haastehakemuksessa sekä virallisen syyttäjän että asianomistajan yksin ajamien rikosasioiden rikoksen yksilöinnille asetut vaatimukset ovat laissa samanlaiset. Rikoksesta syytettynä olevan oikeusturvan ja puolustautumismahdollisuuksien kannalta ei ole merkitystä sillä, vaatiiko hänelle rangaistusta virallinen syyttäjä vai yksin asianomistaja.

Lainmukainen haastehakemus on edellytys sille, että asia otetaan tuomioistuimessa tutkittavaksi. Mikäli asianomistajan haastehakemus ei edes täydentämisen jälkeen täytä laissa asetettuja vaatimuksia, asia on selvästi perusteettomilta osiltaan jätettävä tutkimatta tai hylättävä tuomiolla. Oikeusturvanäkökulmasta on erittäin tärkeää, ettei syytetty joudu tarpeettomien oikeudenkäyntitoimien kohteeksi. Kyse on myös tuomioistuinten resurssien asianmukaisesta käytöstä sekä asianosaisten säästämiseksi turhalta työltä ja kustannuksilta – sekä viime kädessä oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä ja perusoikeuksien suojasta.

Rikosoikeudenkäyntilain 7 luvun 4 §:n säännös jättää harkintavaltaa tulkita, milloin haastehakemusta on pidettävä puutteellisena, epäselvänä tai sekavana. Esitöiden mukaan haastehakemuksen vähäinen puute ei välttämättä estä tutkimasta asiaa eikä sitä sellaisen tiedon täydentämiskehotuksen laiminlyönnin vuoksi tulisi jättää tutkimatta. Esimerkkinä tällaisesta on mainittu, ettei vastaajan kaikkia etunimiä ole mainittu haastehakemuksessa.

Edellä selostetuista sovellettavista säännöksistä ilmenee, että rikollisen teon kuvaaminen ja yksilöinti ovat olennaista rikosasiassa, koska ne määräävät oikeudenkäynnin rajat. Syytesidonnaisuuden vuoksi tuomioistuin saa ottaa harkinnassaan huomioon ainoastaan ne oikeustositteikat, jotka ovat sisältyneet syytteen teonkuvaukseen. Teonkuvaus myös turvaa sen, ettei vastaajaa syytetä tai tuomita samasta teosta toiseen kertaan. Oikeudenmukainen oikeudenkäynti edellyttää, että vastaaja saa haastehakemuksen teonkuvauksesta tietää, mistä hänelle vaaditaan rangaistusta. Nimenomaan siihen hänen tarvitsee ottaa puolustautuessaan kantaa.

Ottaen huomioon syytteen yksilöinnin keskeinen merkitys on selvää, että haastehakemuksen vähäisenä puutteena ei voida pitää syytteenalaisen teon kuvaamisen olennaisia epäselvyyksiä tai teonkuvauksen puuttumista. Sitä ei myöskään tuomioistuin voi itse korjata. Rikosasian oikeudenkäynnin perustana on akkusatorinen menetelmä, jossa syyttäjän tai rangaistusta vaativan asianomistajan asiana on nostaa syyte ja hankkia sitä koskeva näyttö – ei tuomioistuimen.

Kantelun tarkoittamassa haastehakemuksessa ei ole ollut teonkuvaukseksi otsikoitua kohtaa. Yhdeksänsivuisen haastehakemuksen eri kohdissa on kuvattu useiden viranomaisten menettelyjä. Haastehakemuksessa konkreettisia tapahtumia on kuvailtu ainakin kohdissa: ”Asian kulku”, ”Kantajan yksilöity vaatimus” ja ”Liitteet”. Haastehakemuksen sivuilla 7-8 on jaoteltu kantelijan kohdistuvia vaatimuksia numeroin 1-8, joiden tarkoituksena on ollut vastata ilmeisesti

rikosoikeudenkäyntilain 7 luvun 2 §:n 1 momentin kohtiin 1-8, joissa säädetään haastehakemuksen sisällöstä. Kohdan 2 mukaan haastehakemuksessa on ilmoitettava syytteenalainen teko, sen tekoaika ja -paikka ja muut tiedot, jotka tarvitaan teon kuvaamiseksi. Hovioikeuteen toimitetussa haastehakemuksessa on kohdassa 2 ilmoitettu kuitenkin ainoastaan rikosnimikkeet.

Haastehakemuksen toimittamisen jälkeen E on lähettänyt muun ohella Itä-Suomen hovioikeudelle vielä sähköpostin, joka on sisältänyt neljän sivun selostuksen eri viranomaisiin liittyvästä tapahtumista. Itä-Suomen hovioikeus on tulkinnut tämän viestin haastehakemuksen täydennykseksi. Myöskään tämä viesti ei sisällä kantelijaan kohdistuvan syytteen teonkuvausta.

Asian hovioikeudessa ratkaisseet hovioikeuden jäsenet ovat yhteisessä selvityksessään todenneet, että E:n hovioikeuteen toimittama haastehakemus on ollut laaja ja vaikeaselkoinen. Selvityksessään he ovat todenneet ottaneensa parhaan kykynsä mukaan kaikki ne väitteet, joita E on haastehakemuksessa ja sen liitteissä väittänyt. Tämän selvittämiseksi hovioikeus on järjestänyt asiassa valmisteluistunnon, jossa epäselvyyksiä on pyritty täsmentämään ja tarkentamaan. Selvityksessä on todettu, että valmisteluistunto on katsottu tarpeelliseksi järjestää jo vastaajienkin oikeusturvan vuoksi.

Voin sinänsä yhtyä hovioikeuden selvityksessään toteamaan haastehakemuksen ja haastehakemuksen täydennysten vaikeaselkoisuudesta. Kysymys ei kuitenkaan ole ollut vain vaikeaselkoisuudesta, vaan itse syytteenalainen teko on kuvattu haastehakemuksessa selvästi puutteellisesti. Haastehakemuksessa on ilmoitettu, että kantelijalle vaaditaan rangaistusta virka-aseman väärinkäyttämisestä tai törkeästä virka-aseman väärinkäyttämisestä. Nämä säännökset on kyllä kirjoitettu haastehakemukseen, mutta se ei yksin riitä. On ilmeistä, että tällöin laissa haastehakemukselle asetetut väitetyn rikollisen teon yksilöintiä koskevat edellytykset eivät toteudu.

Hovioikeus ei ole kehottanut asianomistajaa täydentämään haastehakemuksessa kuvattua teon yksilöintiä. Se on sen sijaan kehottanut asianomistajaa täydentämään haastehakemusta, koska hovioikeudelle ei ollut toimitettu rikosoikeudenkäyntilain edellyttämää selvitystä siitä syyttäjän tai esitutkintaviranomaisen päätöksestä, johon asianomistajan syyteoikeus perustuu. E:n toimittamien täydennysten jälkeen hovioikeus on antanut asiassa haasteen pyytäen kantelijalta vastausta asianomistajan vaatimuksiin ja järjestänyt tämän jälkeen suullisen valmisteluistunnon.

Valmisteluistuntoa varten hovioikeus oli laatinut asiassa esitetyistä vaatimuksista ja vastauksista yhteenvedoluonnoksen. Yhteenvetoon on kirjattu, että E on vaatinut kantelijalle rangaistusta törkeästä virka-aseman väärinkäyttämisestä tai toissijaisesti virka-aseman väärinkäyttämisestä. Yhteenvetoon on kirjoitettu virka-aseman väärinkäyttämistä koskeva teonkuvaus. Hovioikeus ei ole perustellut yhteenvedossaan päätymistään törkeän virka-aseman väärinkäyttämistä koskevaan tekemuotoon.

E ei siten haastehakemuksessa eikä myöskään sen täydennyksissä ollut itse esittänyt laissa edellytettyä teonkuvausta. Asiakirjoista voidaankin päätellä, että hovioikeuden laatimaan yhteenvetoon kirjattu teonkuvaus on näyttänyt muodostuneen siten, että hovioikeus on haastehakemuksen eri kohdista kirjoitetuista selostuksista päätellyt tapahtumakokonaisuuden, jonka yhteydessä E on katsonut syyttäjänä toimineen kantelijan menetelleen lainvastaisesti. Näistä kohdista hovioikeus on itse muotoillut yhteenvetoon virka-aseman väärinkäyttämisen teonkuvauksen. Törkeän virka-aseman väärinkäyttämisen perusteet on ollut puolestaan tarkoitus selvittää vasta haasteen antamisen jälkeen suullisessa valmisteluistunnossa. Varsinaisesti teonkuvauksessa kantelijan lainvastaiseksi menettelyksi on esitetty, että syyttäjänä tämä olisi uskonut poliisin kertomukset tutkimatta niiden todenperäisyyttä ja nostanut syytteen E:tä vastaan. Tämän hovioikeus on poiminut teonkuvaukseen haastehakemuksesta lopusta kohdasta ”Liitteet”.

Hovioikeuden menettely ilmenee myös asian ratkaisseiden hovioikeuden jäsenten selvityksestä. He toteavat, että haastehakemuksen sivujen 6 ja 7 taitteessa asianomistaja on vaatimuksessaan yksilöinyt syyttäjänä toimineen kantelijan menettelyä. Sen mukaan tällä ei olisi ollut edellytyksiä nostaa syytettä näytön puuttuessa. Lisäksi asianomistaja oli moittinut kantelijan menettelyä haastehakemuksen ”Liitteet” kohdassa. Hovioikeuden jäsenet toteavat, että näin ollen heidän käsityksensä ei vastaa kantelijan käsitystä siitä, etteivät lopullisessa teonkuvauksessa olleet faktat olisi sisältyneet alkuperäiseen haastehakemukseen ja sen liitteisiin.

Kuten olen tässä päätöksessäni korostanut, syytteen yksilöinti määrää oikeudenkäynnin rajat. Tuomioistuimella ei ole oikeutta perustaa ratkaisuaan vastaajan sellaiseen menettelyyn, jota syytteessä ei ole kuvattu. Syyksilukeminen ei saa perustua muihin seikkoihin kuin niihin, joihin syytteen teonkuvauksessa on vedottu rangaistusvaatimuksen tueksi. Vastaajan puolustautumisen kannalta tämä tarkoittaa sitä, ettei hänen tarvitse puolustautuakseen ottaa kantaa teonkuvauksen lisäksi mihinkään muihin seikkoihin, kuten esimerkiksi haastehakemuksessa mahdollisen asian taustan kuvaukseen tai liitteiden sisältöjen kuvauksiin.

Kiistatonta on, että kyseisessä asiassa haastehakemus tai sen täydennykset eivät ole sisältäneet tarkkaa teonkuvausta. Asiassa ensimmäinen teonkuvaus on muodostunut siten, että hovioikeus oli itse päätellyt haastehakemuksen eri kohdista, missä yhteydessä asianomistaja on katsonut kantelijan menetelleen lainvastaisesti ja muotoillut näistä teonkuvauksen valmistelutunnon yhteenvetoon. Pidän hovioikeuden menettelyä teonkuvauksen muodostamisessa perusteellisen virheellisenä.

Tuomioistuin ei voi ottaa rikosasiaa omasta aloitteesta tutkittavakseen, vaan rikosasian oikeudenkäynnissä syyttäjän tai rangaistusta vaativan asianomistajan asiana on nostaa syyte, esittää teonkuvaus ja hankkia näyttö. Mikäli syytteen sanamuoto on tulkinnanvarainen tai ristiriitainen,

tuomioistuimen on oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 5 §:n 2 momentin mukaisesti pyrittävä selventämään sitä prosessinjohtollisin keinoin huomioon ottaen kuitenkin erityisesti vastaajan puolustautumismahdollisuudet ja tuomioistuimeen kohdistuva puolueettomuusvaatimus ([KKO 2020:51](#), kohta 14). Tuomioistuin ei kuitenkaan voi rikosasiassa sanella rangaistusta vaativalle syyttäjälle tai asianomistajalle, miten haastehakemuksen puute on korjattava. Selvää on, että tuomioistuin ei voi esimerkiksi omasta aloitteesta lisätä mitään tunnusmerkitötekijää teonkuvaukseen, mikäli tällainen on jäänyt pois teonkuvauksesta. Yhtä lailla selvää on, ettei tuomioistuin voi laatia syytteen teonkuvausta rangaistusta vaativan asianomistajan puolesta.

Asian ratkaisseiden hovioikeuden jäsenten selvityksessä on todettu, että valmisteluistunto katsottiin tarpeelliseksi järjestää jo vastaajienkin oikeusturvan vuoksi. Tähän näkemykseen en voi yhtyä, vaan nimenomaan rikoksesta syytetyn oikeusturvan kunnioittaminen vaatii tiukkaa tulkintaa rangaistavan teon yksilöimisessä. Kyseissä asiassa tätä on osaltaan korostanut kantelijaan kohdistettujen vaatimusten vakavuus. Syyttäjänä toimineelle kantelijalle on vaadittu rangaistusta törkeästä virka-aseman väärinkäyttämisestä. Tästä tuomittava rangaistus on vähintään neljä kuukautta vankeutta. Lisäksi kantelijaa on vaadittu viralta pantavaksi ja häneen on kohdistettu noin 1,8 miljoonan euron vahingonkorvausvaatimus.

Hovioikeus on ottanut tämän laatuksen asian käsiteltäväkseen ja antanut haasteen, vaikka haastehakemus ei ole sisältänyt teonkuvausta. Kantelija on joutunut vastaamaan vankeusrangaistuksen uhkaiseen rangaistusvaatimukseen, viraltapanoon ja merkittäviin korvausvaatimuksiin ilman tietoa, mistä menettelystä häneltä tarkalleen ottaen vaaditaan rangaistusta.

Huomioni on kiinnittynyt myös siihen, että valmisteluistuntoon laaditun yhteenvedon perusteella edes hovioikeus ei ollut haastehakemuksen tai sen täydennysten eri kohdista kyennyt päättämään, mitkä olisivat olleet asianomistajan perustelut vaatimukselleen virka-aseman väärinkäyttämisen törkeälle tekemuudolle. Näitä perusteita on ollut tarkoitus selvittää vasta valmisteluistunnossa. Kun laki edellyttää, että syytteenalainen teko on kuvattu jo haastehakemuksessa, sallittuna ei voida ylipäätään pitää suullisen valmistelun istunnon järjestämistä sen selvittämiseksi, mitä tekoa haastehakemuksessa on oikeastaan tarkoitettu.

Kantelijan asianmukaisen puolustautumismahdollisuuksien turvaaminen olisi edellyttänyt haastehakemuksen teonkuvauksen täydentämistä ennen haasteen antamista. Rangaistusta vaatineen asianomistajan oikeusturvan kannalta on puolestaan merkityksellistä huomata, ettei haastehakemuksen tutkimatta jättäminen olisi estänyt häntä panemasta samaa asiaa vireille myöhemmin uudelleen lain vaatimukset täyttävällä haastehakemuksella.

Edellä lausutusta totean yhteenvetona, että hovioikeus on menetellyt lainvastaisesti, kun se on itse muotoillut haastehakemuksen eri kohdista tekemiensä päätelmien perusteella haastehakemuksista puuttuneen syytteen teonkuvauksen. Tämä on kirjattu valmisteluistuntoa varten tehtyyn yhteenvetoon sen sijaan, että hovioikeus olisi rikosoikeudenkäyntilain 7 luvun 4 §:n mukaisesti kehottanut asianomistajaa määräajassa korjaamaan syytteenalaisen teon yksilöintiä haastehakemuksessaan ennen haasteen antamista. Hovioikeuden menettely on loukannut perustavasti tuomioistuimeen kohdistuvaa puolueettomuusvaatimusta rikosasian prosessinjohdossa.

Asiassa kantelija on arvostellut hovioikeuden menettelyä myös, koska asianomistajat eivät olleet esittäneet sellaista esitutkintaviranomaisen tai syyttäjän ratkaisua, joka olisi antanut heille asiassa syyteoikeuden. Kantelija oli esittänyt kyseisen väitteen asian käsittelyn aikana myös hovioikeudelle, joka oli 30.12.2020 antamassaan päätöksessä hylännyt kantelijan väitteen. Päätöksessään hovioikeus katsoi asianomistajan syyteoikeuden perustuneen tutkinnanjohtajana toimineen aluesyyttäjän 25.2.2019 tekemään päätökseen esitutkinnan toimittamatta jättämisestä.

Laillisuusvalvojana pidättäydyn kuitenkin arvioimasta tätä hovioikeuden tekemää oikeudellista arviota.

Totean kuitenkin huomionani, että kun syytteenalaista tekoa ei ollut haastehakemuksessa yksilöity, ei asiassa ole ollut mahdollisuutta arvioida myöskään sitä, koskevatko asianomistajan toimittamat syyttäjän ja esitutkintaviranomaisen päätökset nimenomaan syytteessä olevaa menettelyä vai sen sijaan jotain toista tapahtumainkulkua. Myös tämän johdosta asianomistajaa olisi tullut kehottaa korjaamaan syytteenalaisen teon yksilöintiä haastehakemuksessaan ennen haasteen antamista.

5 Johtopäätökset ja toimenpiteet

Itä-Suomen hovioikeus on menetellyt asiassa lainvastaisesti syytteenalaisen teon yksilöimisessä ja poikkeamalla olennaisesti tuomioistuimeen kohdistuvasta puolueettomuusvaatimuksesta. Pidän virheitä vakavina sekä kantelijan perusoikeuksia ja oikeusturvaa olennaisesti vaarantavina.

Annan Itä-Suomen hovioikeudessa asian ratkaisseille hovioikeudenneuvos A:lle, hovioikeudenneuvos B:lle ja hovioikeudenneuvos C:lle sekä hovioikeuden esittelijä D:lle heidän menettelystään valtioneuvoston oikeuskanslerista annetun lain 6 §:n 1 momentissa tarkoitetun huomautuksen.

Lähetän päätökseni tiedoksi Itä-Suomen hovioikeuden presidentille ja edelleen A:n, B:n, C:n ja D:n tietoon toimitettavaksi.

Tämä asiakirja on allekirjoitettu sähköisesti.

Apulaisoikeuskansleri

Mikko Puumalainen

Esittelijäneuvos

Juho Lehtimäki